

Lenka Kukurová
Gender Blindness as a Curatorial Framework

Lenka Kukurová
Rodová slepota ako kurátorský rámec

Jana Farmanová: Pompejanka I, 2013,
olej na plátne, 175 x 75 cm

Dorota Sadvská: Svätá Lucia, 2017, akryl na plátne,
35 x 30 cm

Celkový pohľad do výstavných priestorov galérie
White & Weiss

Annotation

Since the 1990s, the gender and feminist theme has belonged to the relatively comprehensively reviewed areas of our contemporary art. Nevertheless, exhibitions and artwork defining themselves negatively towards the gender or feminist approach regularly emerge and they raise public interest. That often happens without the understanding of the gender background and providing proper argumentation for the refusal. Instead of a professional discussion and understanding of the subject, terminology and its history, a presentation of impressions takes place. In the case of the debate on gender issues and the feminist prism, we are still circling in a vicious cycle in Slovakia.

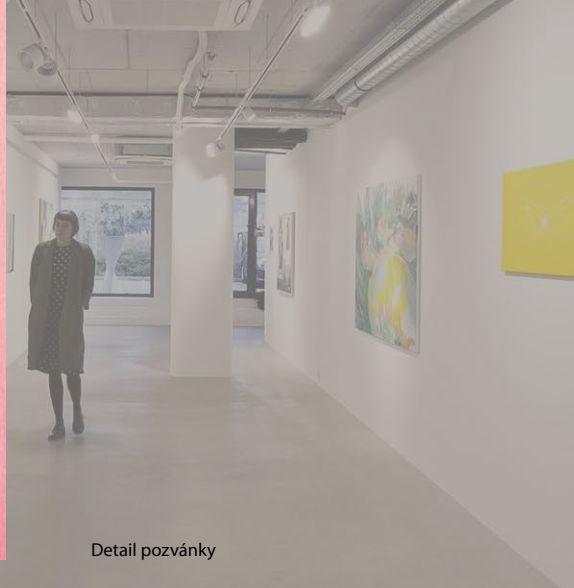
Mgr. Lenka Kukurová, PhD. is a curator, art critic and activist. She is devoted to the examination of political arts and artistic activism. She has organised several extensive group exhibitions focusing on current societal topics such as: the refugee issue (Kunsthalle Bratislava, Galerie NTK Prague), criticism of the practice of taking away children from Roma families (Ministry of Culture, Prague), the theme of national identity (Honorary Consulate of the SR, Leipzig, Germany). She cooperates with non-profit organizations specialising on human rights and ecology. Since 2013, she has worked as co-curator of the Prague Artwall Gallery, which is located in a public area and specializes in political art. In 2017, she is collaborating with the National Gallery in Prague on the program related to the exhibition of Ai Weiwei *Law of the Road*. She lives in Germany.

Výstava *Malba dnešných žien* v galérii White & Weiss bola komornou prehliadkou diel šiestich¹ generáčne rozvrstvených slovenských umelkýň, ktoré sa venujú figuratívnej maľbe. Okrem námetu figúry ich nespája žiadna spoločná téma, postupy či umelecký program. Spája ich kurátorský výber Ľuboša Lehockého a príslušnosť k ženskému pohliaviu, ktorá je, paradoxne, ako jednotiaci prvok zároveň problematizovaná. Ak by sa v názve výstavy neobjavil odkaz na Medzinárodný deň žien a v kurátorskom texte by neboli spomenuté rodové otázky, bolo by možné zamerať sa v komentovaní výstavy na témy, ktoré jednotlivé umelkyne riešia: vzťah človeka a krajiny, biblické a historické referencie, tekutá modernita a podobne. Zasadnením do rámca rodového kontextu – alebo skôr vymedzením sa voči nemu – sa však výstava stáva polemikou s rodovou citlivosťou, feminizmom a v neposlednej rade aj so súčasným rodovým pohľadom na kurátorskú prax a dejiny umenia (aj v rámci slovenského prostredia). Polemikou s týmto rámcom bude zas môj text zameraný na kurátorský koncept, v ktorom sa nebudem venovať konkrétnym umeleckým dielam.

¹ Výstava sa konala v dňoch 8. marca – 21. apríla 2017. Participujúce autorky: Klára Bočkovská (1948), Veronika Rónaiová (1951), Jana Farmanová (1970), Dorota Sadvská (1973), Alexandra Barth (1989) a Krisína Bukovčáková (1991).

MDŽ / IWD

Malba dnešných žien / Paintings by Contemporary Women

Detail pozvánky

Vystavujúce maliarky v spoločnosti kurátora a majiteľa galérie. Vernisáž výstavy 8. marec 2017

Pri čítaní kurátorského textu k výstave sa nedokážem zbaviť pocitu bezradnosti. Je naozaj v roku 2017 možné poprieť rodový diskurz bez uvedenia argumentov a zrejme aj bez jeho znalosti? Je legitímne, aby bola výstava postavená na banálnom konštatovaní, že žena je človek a že ženské autorky spracúvajú ľudské námety? Na druhej strane, ako je možné argumentovať na odbornej úrovni bez toho, aby sa človek vyhol vysvetľovaniu absolútnych základov histórie žien, rodových východísk a aby okamžite nepadol argument o označovaní niekoho za „necitlivého, ignorantského muža“ (citát z kurátorského textu)?² Mojm rozhodnutím je reagovať vecnou analýzou, ktorá má skôr bližšie ku glose ako k odbornému textu, kde sa pokúsím objasniť, v čom je zvolený kurátorský prístup z môjho pohľadu problematický, až mylný.

MDŽ

Táto výrazná referencia v názve výstavy sa vzťahuje na sviatok, ktorý bol v bývalom režime značne sprofanovaný do podoby „vodky a karafiátov“. Pôvodne však ide o sviatok, ktorý odkazuje na politický boj žien za svoje práva a pripomína ženský štrajk za lepšie pracovné podmienky a velebné právo v USA. V minulom storočí sa Medzinárodný deň žien v západnej Európe čoraz viac spájal s témou rodovej rovnosti, v posledných desaťročiach je aj vo východnej Európe pri-

2 Kurátorský text je zverejnený na stránke galérie: <http://www.whiteweiss.com/sk/aukcije/detail-aukcije/?aukciald=2950>. Citát z textu: „Neviem, či je v spomenutých témach, motívoch a spôsoboch výtvarnej artikulácie niečo typicky ženské, ani čo to vôbec znamená, byť typicky ženský. Dôležitejšie je, či je dielo dobré alebo nie. Veď ani samotné umelkyne k redukcii ľudského a umeleckého na mužské alebo ženské neprístupujú. Ak chceme, môžeme sa tomu vyhnúť aj my. Niekedy nie je zbytočné, ak sa zbavíme úpornej snahy prepájať vzťah pohlavia autorky a jej diela. Alebo ak sa zbavíme snahy nazerať na dielo rodovo podmienenou optikou. Umenie predsa vnímame v prvom rade ako ľudské, až potom prípadne prichádza reflexia niečoho, čo môže súvisieť s ženskosťou v akomkoľvek zmysle. Zdá sa, že v momente, keď ide o čosi skutočne ľudsky podstatné a bazálne, nezáleží na pohlaví. Možno to tak vnímam iba ja, ignorantský, necitlivý muž...“

pomínaný najmä ženskými organizáciami a organizáciami na ochranu ľudských práv. Na druhej strane je tento deň na Slovensku stále zneužívaný politickými stranami a väčšinová spoločnosť zväčša nevie, čo si s ním počať. Problém prepojenia MDŽ s výstavou žien, ktorá popiera rodové hľadisko, vidím v nastolení falošného dojmu stavu spoločnosti, kde je politický zápas o rovnosť pohlaví uzatvorenou záležitosťou (čomu odporuje faktický stav).³ MDŽ je v spojitosti s výstavou využitý ako marketingová značka, ktorá vzbudzuje záujem, ale zároveň je depolitizovaná a vyprázdnená. Z istej perspektívy ide aj o zneužitie tohto sviatku: je to ako otvárať výstavu na Medzinárodný deň boja proti rasovej diskriminácii s tvrdením, že všetok rasizmus už zo spoločnosti vymizol a nie je potrebné ho tematizovať ani v umení.

Rodová slepota

Kým rodová citlivosť znamená uvedomenie si rozdielného a nerovného postavenia mužov a žien v spoločnosti na základe spoločenských a kultúrnych faktorov (len pre istotu uvádzam, že diskusia neprebíha na biologickom základe), rodová slepota je jej opakom. Podľa Európskeho inštitútu pre rodovú rovnosť je rodovou slepotou neschopnosť uvedomiť si, že roly a schopnosti žien/dievčat a mužov/chlapcov sú im predpísané v špecifickom spoločenskom, kultúrnom, ekonomickom a politickom kontexte. Jednoducho povedané ide o ilúziu spoločnosti, v ktorej majú všetci rovnaké postavenie. Rodová slepota je u nás všeobecne

3 Umeleckú skupinovú výstavu Stop násiliu na ženách, ktorá súvisela s MDŽ, som organizovala v spolupráci s Amnesty International v Prahe v roku 2006 (išlo o reprízu bratislavskej výstavy z roku 2005). MDŽ poskytlo platformu pre referovanie o závažnom zneužívaní žien. Z hľadiska násilia páchaného na ženách sa štatistiky, bohužiaľ, doteraz nezlepšili. Rovnosť pohlaví nie je dosiahnutá ani v iných oblastiach života, na zamyslenie každého čitateľa a čitateľky uvádzam odkaz na feministický článok: <http://feminist.fyi/viac-ako-160-prikladov-zvyhodnovania-muzov-v-roznych-oblastiach-bezneho-zivota/>.

Pohľad do výstavných priestorov. V popredí akryl Kristíny Bukovčákovvej

Kristína Bukovčáková: Tragédia, 2015, akryl a sprej na plátne, 120 x 180 cm

rozšírená, stále znova ma však prekvapuje, ak prerastá aj do roviny súčasného umenia, ktorá by sa mala vyznačovať kritickosťou. Presvedčenie o univerzál-
nom umení a tvorbe, ktoré nie sú ovplyvňované žiadnymi externými faktormi
a sú hodnotené len na základe kvality, bývalo populárnym naratívom, bohužiaľ
však celkom iluzórnym a mnohokrát spochybneným. V tvorbe a aj v hodnotení
umenia zohráva rolu nespočetné množstvo faktorov, medzi ktoré patrí aj rod
a pohlavie. Príslušnosť k ženskému alebo mužskému pohlaviu nemusí nevyh-
nutne ovplyvňovať námety diel, ale nepochybne určuje, aké sú na umelca
či umelkyňu kladené očakávania a aké sú možnosti ich prezentácie a uplat-
nenia.⁴ Ak chceme vecnú debatu na túto tému, bolo by zaujímavé pripraviť
štatistiku o sólových výstavách žien a mužov vo väčších slovenských galériách,
o ich zastúpení v zbierkach alebo o počte profesorov a profesoriek na vysokých
umeleckých školách. Aj bez štatistiky je však zrejmé, že skóre nie je ani zďaleka
vyrovnané. K výstave *Malba dnešných žien* je nutné konštatovať, že projekty,
ktoré sú rodovo slepé, pomáhajú udržať status quo a rezignujú na snahu meniť
nerovnoprávne štruktúry rodových vzťahov.

Ženy ako ľudia

V úvode kurátorského textu nájdeme konštatovanie, že pri výstave umelkýň sa
ponúka hovoriť o ženskej malbe alebo o feministickej optike. Na ilustráciu toho,
čo je ženské, je použitý citát zo slovníka zo šesťdesiatych rokov 20. storočia (!)

⁴ Na rodovo podmienené očakávania kladené na umelkyne reaguje aktuálna kampaň českej skupiny
Čtvrtá vlna: <https://www.youtube.com/watch?v=lalaPTetZig> a aj dielo Ivany Šátekovej *Časová os sociá-
lneho nátlaku* (2014 – 2015).

a táto definícia je kurátorom zhodnotená ako katastrofálne redukovajúca a ne-
presná (s čím sa dá bezvýhradne súhlasiť): „*Prirodzene ako prvé sa núka hovoriť
o ženskej malbe či nazerať na prácu autoriek feministickou optikou. Slovník
slovenského jazyka zo šesťdesiatych rokov minulého storočia, teda z obdo-
bia, keď začínali tvoriť dve najkúsenejšie autorky, ktorých diela výstava prezentuje,
definuje nefyziologicky chápanú ženskú ako „súhrn vlastností, znakov typických
pre ženu (najmä jemnosť, citovosť, pôvab)“. Ak prijmeme, že ženskosť (s mužskosťou
ako podkategórie ľudskosti), ktorá sa neviaže len na fyzické telo existuje, potom je
táto definícia katastrofálne redukovajúca a nepresná.*“ No vzápätí nasleduje veta:
„*Prejdime teda radšej od pojmu ženské k pojmu ľudské.*“ Tomuto argumentačnému
postupu však chýba logika. Predovšetkým, „ženskosť“, ženská malba a feminis-
tická optika nie sú totožné a ani príbuzné kategórie. Kým pojem ženská malba
nemá bližšiu definíciu a býval (skôr v minulosti a v deväťdesiatych rokoch
20. storočia) používaný ako označenie istých špecifických námětov v tvorbe
umelkýň, feministická optika je zameraná na analýzu mocenských vzťahov.
Feministický pohľad na výtvarné umenie s termínom ženskej tvorby operuje
veľmi opatrne a v žiadnom prípade ho nestotožňuje so zastaranou, prekonanou
kategóriou „ženskosti“.⁵ Populárny feministický vtíp definuje feminizmus ako
„*revolučnú myšlienku, že ženy sú ľudské bytosti*“. Ironicky je tu poukazané na to,

⁵ Pre ilustráciu toho, na čom je založená moja polemika, uvádzam ešte jeden citát z kurátorského textu:
„*Autorka nevdok preukazuje aj to, že neexistuje akási primitívna tvorivá ženská predispozícia – vyšívaj,
nemalovať. Pravdou samozrejme je, že slobodná umelecká realizácia bola dlho a často ženám odopiera-
ná. No ukazuje sa, že tak ako Klára Bočkayová dokázala výtvarne zhodnocovať a posúvať významy motí-
vov z vyšíviek, i v spoločnosti sa v priebehu vývoja posunulo, rozrušilo a reformovalo niekedy absurdné
definovanie mužskosti a ženskosti, či pozície mužov a žien.*“

Alexandra Barth: Výklad, 2016, akryl na plátne, 165 x 180 cm

Pohľad do výstavných priestorov. V popredí obraz Alexandry Barth

že väčšinová spoločnosť nie je rovnoprávna, aj keď sa tak na prvý pohľad tvári. Výstava *Malba dnešných žien* však úplne neironicky konštatuje, že ženy sú ľudia, a preto nie je rodové hľadisko potrebné. Prečo však vedie historické presvedčenie o tom, že všetci sme ľudia, k nastaveniu spoločenských pravidiel takým spôsobom, že sú v prevažnej väčšine výhodnejšie pre mužov? Vo vyjadrení pre denník *Sme* kurátor dokonca hovorí o vyhýbaní sa „rodovému konštruktú“.⁶ Bohužiaľ však ostáva bez vysvetlenia, čo presne pod týmto pojmom rozumie. Ide o odmietnutie tvrdenia o spoločenskom konštruovaní rodu? Podľa odpovede by bolo možné nastaviť rovinu diskusie.⁷

„Dnešnosť“

Názov výstavy *Malba dnešných žien* znie na prvý pohľad ako nadsádzka. Pripomína časy, keď dnešok bol len predstupňom svetlých zajtrajškov. „Dnešnosť“ sa tu zrejme objavila kvôli odkazu na MDŽ. Pocit déja vu je však opakovaný. Hoci sa výstava zameriava na aktuálne tvoriace autorky, rámcovanie ich tvorby je

6 ANDREJČÁKOVÁ, Eva: Pocta ženám neznamená, že sú zvláštnou kategóriou. In *SME*, 7.3.2017, <https://kultura.sme.sk/c/20476834/pocta-zenam-neznamena-ze-su-zvlastnou-kategoriou.html>.

7 Osobne odhadujem, že pojmy ako rod, feminizmus, ženská malba, stereotyp a konštruktú sú v textoch používané náhodne bez pochopenia obsahu, a preto odborná debata nie je možná. Aby bolo zmätenie pojmov dokonalé, tlačová správa k výstave operuje s vyjadrením „vývoj slovenskej ženskej malby“ a dokonca sa tu objavuje akási paralela feministickej optiky a rodového stereotypu: „Ak hovoríme o ženskosti v malbe, tak nehovoríme len o ženskom akte či figúre. Ani autorky neredukujú malbu na mužskú či ženskú, ani na malbu nenazerajú feministickou optikou. Jednoducho maľujú. Ak by diela nemali popisky, nenazerali by sme na ne optikou rodového stereotypu.“ In <http://arttalk.cz/2017/03/03/ts-mdz-malba-dnesnych-zien/>.

pomerne „old-school“: archetypálnymi a všeludskými otázkami a odmietaním rodového pohľadu. Kurátor sa vymedzuje proti tradične vnímaným kategóriám mužskosti a ženskosti a proti ich zdôrazňovaniu v umení, čo sa s realitou výtvarnej prevádzky v západnej Európe a USA minulo o štyridsať rokov a na Slovensku prinajmenšom o pätnásť. Redukcia na protikladné kategórie mužského a ženského je, samozrejme, absurdná, no protestovať proti tomu v súčasnom umení je vylamovaním otvorených dverí aj v slovenskom kontexte. S odporom k dichotomickému rozdeleniu na ženské a mužské je možné súhlasiť, no stotožňovať to s odmietaním rodového hľadiska je vyslovene mylné. Rámcovanie „dnešnosťou“ má zrejme navodiť dojem aktuálnosti, no kurátorský koncept ignorujúci súčasné kurátorské postupy je skôr anachronizmom.

Svet umenia

Umelecký svet alebo takzvaná scéna je zvláštnym svetom, často zahľadeným do seba. Zvykne podliehať ilúzii o vlastnej nezávislosti a odolnosti voči externým kritériám až dovtedy, kým nenarazí na vonkajšie obmedzenie vlastnej slobody. Nie každé umenie nevyhnutne rieši politické otázky a tak je to v poriadku. Problém nastáva, ak ich začne otvorene ignorovať. Je absolútne legitímne tvoriť a organizovať výstavy bez zdôrazňovania rodového alebo feministického hľadiska alebo akejkoľvek politickej otázky (čomu na Slovensku zodpovedá väčšina výtvarnej produkcie). Jedným prístupom je rodové hľadisko nezdôrazňovať, úplne iným je však vyslovene ho popierať. Takýto prístup je možné uplatňovať len

Pohľad do výstavných priestorov. Vpravo dve plátna Kláry Bočkayovej, vľavo obrazy Veroniky Rónaiovej

Klára BočKayová: More chce byť ako nebo, 1974, textil na sololite, akryl, fragment skla, 75,8 x 50 cm

Veronika Rónaiová: Autoidentifikácia VI., 2004 – 2006, olej a pc print na plátne, 80 x 110 cm

dovtedy, kým nepríde ku konfrontácii s realitou mimo sveta umenia. Slovenská umelecká scéna má niekedy tendenciu vydávať radikálne vyhlásenia založené na neznalosti za inovatívne prístupy, prípadne mainstreamové presvedčenie za protestný názor. Je ľahké stavať sa proti zvyhodňovaniu žien v prostredí, ktoré je charakteristické ich znevýhodňovaním, a odmietnuť rodový prístup v realite, kde sa rodovo kritický pohľad ešte nepresadil. Na druhej strane je z hľadiska umelkýň odmietanie označiť vlastnú tvorbu ako „ženskú“ či „feministickú“ rozšírené a v istom zmysle aj pochopiteľné. Rozboru príčin sa venovala Barbora Geržová v rozhovoroch spojených s projektom Inter-view.⁸ Ja som vo svojom zhodnotení dospela k nasledujúcemu konštatovaniu: „Pri rodovej interpretácii diel vzniká často dojem akéhosi násilného aplikovania teórie na diela s inými východiskami. (...) Zatiaľ čo feminizmus je chápaný ako aktívny kritický postoj vyhraňujúci sa voči patriarchálnej založenej spoločnosti, rodové skúmanie je chápané ako »neutrálny« výskum témy rodu, a nie ako vyjadrenie názoru. Vyjadrenie kritického názoru je v našom umení stále pomerne neoblíbené.“⁹

⁸ Výstavy Inter-view a Inter-view 2 v kurátorskej koncepcii Barbory Geržovej, ktoré sa zamerali na rodové otázky v súčasnom slovenskom a českom umení, sa uskutočnili v roku 2010 a 2011 v Nitrianskej galérii. K výstavám vyšli katalógy s rozhovormi s umelkyňami a umelcami.

⁹ KUKUROVÁ, Lenka: Feminizmus v slovenskom umení II. In Glosolália, 4/2014, s. 84, 85. Dostupné aj na <http://www.glosolalia.sk/news/cislo-4-2014/>. Článok vychádza z mojej dizertačnej práce, v ktorej som sa venovala aj otázkam feminizmu v súčasnom slovenskom a českom umení po roku 1989.

V kruhu

V prípade diskusie o rodových otázkach a feministickej optike sa na Slovensku točíme stále v kruhu napriek tomu, že rodová a feministická tematika patrí na poli nášho súčasného umenia už k pomerne podrobne reflektovaným oblastiam. Nemyslím si, že kurátorský koncept výstavy *Maľba dnešných žien* je necitlivý a ignorantský. Domnievam sa, že je slepý nielen rodovo, ale je slepý aj k súčasnej realite, či už umeleckej, kurátorskej alebo spoločenskej, čo je nepochybne škoda.

Mgr. Lenka Kukurová, PhD. je kurátorka, umelecká kritička a aktivistka. Venuje sa skúmaniu politického umenia a umeleckého aktivizmu. Organizovala niekoľko rozsiahlych skupinových výstav orientovaných na aktuálne spoločenské témy, napríklad: utečenecká téma (Kunsthalle Bratislava, Galerie NTK Praha), kritika praxe odoberania detí z rómskych rodín (Ministerstvo kultúry, Praha), téma národnej identity (Honorárny konzulát SR, Lipsko). Spolupracuje s neziskovými organizáciami zameranými na ľudské práva a ekológiu. Od roku 2013 pôsobí ako spolukurátorka pražskej Galerie Artwall, ktorá je umiestnená vo verejnom priestore a špecializuje sa na politické umenie. V roku 2017 spolupracuje s Národnou galériou v Prahe na programe k výstave *Aj Wej-wej Zákon cesty. Žije v Nemecku*.